

לתולדות המחלוקת על הקבלה בקהילת צנעא בשנות תרע"ג-תרע"ד

איגרת רבי סעיד בן חיים אלנדאף

יהודה רצהבי

נר זכרון לנשמת ר' סעדיה בירב אברהם אלנדאף זצ"ל

מבוא

המחלוקת שפרצה בקהילת צנעא בשנות תרע"ג-תרע"ד (1913-1914) בין "המחדשים" (דרדעים¹) לבין "המשמרים" (עקשים) היא פרי באושים של ההשכלה העברית והמשכילים היהודים שפקדו את תימן. מחלוקת זו גרמה נזקים כבדים לקהילה בחומר וברוח, ויש לראות בה עננה שחורה, שהעיבה את שמי יהדות תימן. המחלוקת החריפה הביאה לקרע בין שני המחנות עד כדי הפיכת קהילה אחידה לשתי קהילות נפרדות: בתפילה, בבתי כנסיות, בלימוד תורה, בשחיטה, בקשרי נישואין ואפילו בגביית מסי המדינה; שלא לדבר על החרמות ונידויים הדדיים. המחלוקת השפילה את היהדות ודת ישראל בעיני השליטים וההמון המוסלמי, ופגעה בשמה הטוב של יהדות תימן בקהילות ישראל. אמת, כי מייסד תנועת המחדשים, ר' יחיא קאפח, היה גדול בתורה ובחכמה, ולנגד עיניו עמדו מגמות חיוביות של תיקונים בחברה ובחינוך, אולם מגמות אלה נדחקו הצידה, והמחלוקת התרכזה סביב הקבלה והזוהר. המלחמה התנהלה בשצף קצף, וללא רחם, תופעה שלא ידעה יהדות העולם מסוגה.

קיימות ראיות חותכות שהמחלוקת סביב הקבלה היא תולדה של השפעה זרה, וכיוון שנקודה זו לא הודגשה במידה מספקת בחקר התנועה, ארחיב את הדיבור עליה. עד להשפעה זו עסק ר' יחיא קאפח בספרי הקבלה ככל יהודי בתימן. המהפכה התחוללה בנפשו בשל המגע שהיה לו עם המשכילים היהודים שביקרו בתימן, משכילים כמו גלור, יוסף הלוי, יום טוב צמח ואחרים. אף ר' יוסף, נכדו של ר' יחיא קאפח, דוגל בדעה שהלוי הוא שעורר את ההתנגדות לחכמת הקבלה בתימן. הוא מספר, מפי זקנו, כי כשנוכחו חכמי הקהילה בניטייתו של הלוי כחוקר להתחקות על כל עניין, עלתה בליבם המחשבה

* מערכת "פעמים" מבקשת להודות למר מנשה ענוי על עזרתו הרבה והמועילה בהתקנת המאמר לדפוס.

1 דרדע - על פי מלכים א ה, יא. עניינו: חכמים ומשכילים.

"להשתבח בכבוד עדתנו", ולהראות להלוי כיצד הם משתדלים בעסק תורה, מתוך עוני ודוחק. ואז עוררו אותו משנתו, באשמורה האחרונה של הלילה, וסיירו עימו בכמה בתי כנסת; שם ישבו הלומדים וגרסו בדביקות ובהתלהבות, ברינה ובקול זמרה, בספר הזוהר. הלוי השקיף על הלומדים מן הפתח בדומיה. ומה היתה תגובתו? "ויספוק על ירך, ויאמר 'ברוך דין האמת! עזבו דברי אלקים חיים, ועוסקים בספרים אלה...'". והמשיך בדברי זלזול בקבלה. לשמע דבריו נרתעו השומעים, נשתוממו ונתביישו. הצורה שבה נהג הלוי, עם המתיוות המוקדמת שבשתיקתו והתפרצותו הפתאומית, בצירוף הקדושה והכבוד שרחשו בתימן לכל חכם מארץ ישראל או מחוץ לתימן, הביאו מהפכה גמורה בנפש מלוויו של הלוי, כל אחד לפי דרכו. אפשר לומר שכל אותה מחלוקת שהיתה בתימן, באה בסיבתו של הלוי.² ראייה נוספת לדבר כלולה בתעודה שלפנינו. בפני ראשי הקהילה טען ר' יחיא קאפח כי אנשי חברת "כל ישראל חברים" חקרו ומצאו, שמחבר ספר הזוהר אינו יהודי אלא נוצרי.³ והרי כאן אישור למידת השפעתם של יהודי חוץ לארץ על חכמי תימן, ועל התבטלותם ונחיתותם של האחרונים בפניהם.

ר' יחיא קאפח, בידו מכשיר למדידת גובה השמש ונטיותיה, ועל ידו ברומטר. התמונות במאמר הן מן הספר צנעא וסביבתה בצילומי יחיאל חייב, בעריכת יוסף שער, תל אביב תשמ"ה

2 ר' קאפח, כתבים, ירושלים תשמ"ט, ב, עמ' 732 הערה 219.

3 ראו להלן, ליד הערה 169.

יש הרואים במחדשים בבואה של ההשכלה העברית. לאמיתו של דבר היו אלה קומץ קטן של אנשים, שלא מצאו תיקונם בעסק תורה ונטו לחכמות חילוניות, על פי ספרים עבריים שהגיעו אליהם מארץ ישראל ומאירופה, ועל פי ספרים ערביים שנמצאו להם בתימן, ויש לראות בהם משכילים על מעלותיהם וחסרונותיהם. לפי השמועה חלקם אף לא דקדקו במצוות. לעומתם, המוני היהודים בקהילה המשיכו במסורת חייהם כמו לפני המחלוקת. ראייה לכך מצב החינוך: מספר התלמידים שלמדו ב"מכתב" שיסדו המחדשים לא עלה על שבעים; והוא זעום ביותר אף לגבי כת המחדשים.

משגה גדול עשו בעלי המחלוקת שערבבו את השלטונות ושופטי הדת המוסלמים בפרשה דתית יהודית טהורה. לו חכמו לא היו מוציאים אותה מתחום היהדות והיהודים, ומבקשים פתרונה במחנה ישראל. ואכן, הרב אברהם יצחק הכהן קוק, שסמכותו היתה גדולה, החליף בעניינה מכתבים עם הרב קאפת. אלא שדבריו לא נתקבלו. כתוצאה מכך התפלמסו שני הצדדים לפני האמאם ושופטי דת מוסלמים בבעיות שאינם מבינים בהן כלום, וגרמו להם ליטול חלק בפולמוס. והרי זה אבסורד גמור, ואף חילול שם שמים בפרהסייה. בסופו של דבר, עמדתם של השופטים המוסלמים היתה לשייר את המצב כפי שהיה לפני פרוץ המחלוקת. הם נקטו עמדה זו לא מתוך טובת היהודים, אלא משום טובתם שלהם. הרי תביעה לשינויים במעגלות הדת עלולה לגרור תביעה מקבילה בקרב מוסלמים מתקדמים, ותביעה מעין זו עשויה לעלות להם בשלטונם. לפיכך עדיף היה בעיניהם להקפיד את הכול, ולהניח את המצב כפי שהיה כל הדורות. על פי זה אפשר להבין את פקודת השלטונות להרוס בתי כנסת ובתי מדרש שהוקמו בפרוץ המחלוקת. למותר לציין את הפגיעה הדתית החמורה שבהריסת בתי כנסיות והגליית ספרי תורה מתוכם.

החומר על המחלוקת שנתפרסם עד כה הוא על שני פנים: איגרות ורשימות שנכתבו בזמן המחלוקת על ידי אישים משני המחנות, ומחקרים שנכתבו על ידי צעירים שלא חזו את המאורעות. לראשונים חשיבות מרובה עם כל החד־צדדיות שבמגמתם; ערך האחרונים תלוי בראייה האובייקטיבית של כותביהם.

לחומר מן הסוג הראשון בא אני להוסיף תעודה רבת חשיבות, שנכתבה בידי אחד מראשי המחלוקת של מחנה המשמרים: ר' סעיד בן חיים אלנדאף.⁴ משפחת אלנדאף נמנתה עם המשפחות הנכבדות בקהילת צנעא, ומקירבה עמדו עסקנים דגולים ליהודי תימן, גם בגולה וגם בארץ. הבולט שבהם הוא ר' אברהם, אחיו של הכותב. הוא היה מראשוני עולי תרמ"ב, ומיד עם עלייתו נרתם לעסקנות בקהילת התימנים בירושלים, ושימש בה משנת תרנ"ב ועד שנת תרפ"ו. הוא נודע גם כאחד מחוקרי תרבות תימן הראשונים. בשנות המחלוקת, תרע"ג-תרע"ד, חי בירושלים. אדיר היה חפצו לקבל מידע

4 ר' חיים אלנדאף, אביהם של סעיד ואברהם, עסק בקבלה, וכבר בסוף המאה הי"ט יצא נגד חיים תבבוש – ראו יוסף טובי, יהודי תימן במאה הי"ט: תולדות ומקורות, תל־אביב תשל"ו, עמ' 313-320.

על המחלוקת, והוא פנה לאחיו להעלות בכתב את פרשת המחלוקת, וזה העלה את הדברים ביריעה רחבה, והיא התעודה שלפנינו. היא פותחת במלים "אודיע לך אחי". עם כל חד-צדדיותה נודעת לה חשיבות רבה מכמה טעמים: תחילה עושר הפרטים הכלולים בה, גם על המחלוקת גופה וגם על עמדת השלטונות; נוסף על כך היא משמשת מקור למנהגים שחידשו המחודשים, שמתוך גנותם הוא מפרט כל מנהג חדש שקבעו. התעודה מתפרסמת כצורתה, לבד מסימני הפסק שהוספתי לשם הקלה על הקוראים. הכותב מרבה בנוטריקונים; סגנונו-מושפע מן הערבית המדוברת ואינו מקפיד תמיד בדקדוק הלשון. עשיתי ככל האפשר להאיר את דבריו בהערותיי. כיוון שלשונו שוטפת ומובנת לא ראיתי לתת תוכן הדברים; אף לא ציינתי מקורות למליצות מקראיות ומאמרות חז"ל. כן לא הכנסתי ראשי בפולמוס שבין שני המחנות, בדבריהם ובדעותיהם, מחמת ריחוק הזמן והאירוע, וחוסר התמצאות בפרשה.

אגרת ר' סעיד

אודיע לך אחי שבשנת ברכ"ד⁵ נעשה בית מדרש ללימוד תורה בכל לילה, משעה ז'⁶ עד הנץ החמה. ואף בליש"ק תלי"ת⁷ משתדלים במאוד מאוד. ומשכילים בכל חכמה, אין כמותם. כי במהירות תעלה סברא במוחם מרוב גודל שכלם היקר. ומקשים על גאונים ופוסקים ודרשנים ומקובלים וחכמים ומנהגים אשר קיבלנו מאבותינו הקדושים. הכל לפניהם כטעות, ראשונים ואחרונים. ומזלזלים ומהתלים במי שמתנהג במנהג אבו[תינו] וחכמינו, דינים וסוד.⁸ והמה הרבנים שלהם:⁹ הרב רצ"א ו¹⁰ סאלם אלצארום, ובי ל¹¹ התרגמן¹² המפרש תלי תלים דאוד ו' הרב יחיא אלקאפח, הם ותלמידיהם ס"ך ע' והבן.¹³ ומעתה אבאר לך מעט מזער מהחידושים ממנהגותיהם. תחלה תהיה ישיבתם בבית לימודם בדירה נאה, על כרים וכסתות. ובעת קיבוצם הראשונים,¹⁴ מהם יעסקו בספרים המנגדים¹⁵ על דברי חכמים. ויש להן שמות משונים מכל ספרי חכמינו, ראשונים ואחרונים, אשר לא שמעה און מעולם, חדשים מחודשים מספרי המחקרים המכזבים אמונתנו ותורתנו הקדושה. ומאחר שיתקבצו השאר יפרחו להם בדלחלה.¹⁶ וכשיכנס א[יחד]

5 לשטרות; תרע"ג ליצירה (1913).

6 היא שעה אחת בלילה לפי שעון ארץ ישראל.

7 בליל שבת קדש, תהלה לה' יתברך.

8 התיאור סובב על שיעורי תורה בבית מדרשו של הרב קאפח. הכותב חולק שבחים ללימודם ותפישתם של המחודשים מכאן, ומבקר בחריפות גישת הביקורת החופשית שלהם כלפי הראשונים וחיבוריהם.

9 דהיינו, בהלכה ובקבלה.

10 רצ"א אלצארום (1879-1970) הוא תלמידם של יחיא קאפח ויחיא אביץ.

11 ושני לו.

12 המפרש את דברי החכם.

13 לא ירדתי לכוונת הכותב. כנראה שמסתרת כאן עקיצה למתנגדים; ואולי ס"ך=סך כולם.

14 הכוונה, בשיעורים הראשונים.

15 המתנגדים – החולקים.

16 אולי יש להגיה: "פרסו להם בְּדֵל חֶלְה", כלומר מעניקים להם מעט מתורתם.

מהם יעמדו מפניו מלא קומה, כדי שישתדל לקום ולהזדרז אחר הכבוד. ויש להם תנאים שלא יספרו לאחרים ממה שקיבלו מהם: דינים והיתול למנהג הקדום. ובעת המשא והמתן הרב קורא והתורגמן מתרגם, וגמרא דמלתא¹⁷ דברי הרב באחרונה. והכל מטים ארזן.

וסי' [דר] התפלה: אי' [חת] למעלה ושבע למטה.¹⁸ וכשואמרים פ' [סוק] של "שמע" אין מניחים ידיהם ואין מחבקים.¹⁹ וכשמגיעים לחיבוק הציצית רואים אותו לבד. וכן ריקוד בעת אמירת "קדוש" אין מרקדים. ואין אומרים "כתר" במוספין.²⁰ וכן אין כופלים "ה' אלהיכם אמת", ואין אומרים פיטום הקטורת ו"עלינו"²¹ ו"למנצח... יענך" (תהלים כ). וכן בעת יציאת ס"ת אין מחבקים. ואף בעת אמירת "וזאת התורה". ושאל אי' [חד] לרב רצ'א:²² למה אין אתם מתנהגים כמנהגינו? השיב לו אין מחבקים אלא נערה בתולה, ואין מרקדים אלא לפני חתן וכלה.²³

ושוחקים על מנהגינו ומנהג אבר' [תינו] ומהתלים ומבזים. ומעשה היה בבית רצ'א: יש לו מצות מילה, והזמין אצלו כל הרבנים וכל מיודעיו ותלמידיו. והכניס את הילד בלי כסא.²⁴ ושאלו אותו: למה אין בביתך כסא לאליהו? ופער פיו ואמר: "כסא למי? היש אליהו אצלינו? היכן הוא?" שוטים אתם, מאמינים בשקר". ומבזה ומשחק. ולא הזמין הרב חיים קרח²⁵ הי"ו²⁶ אלא אחר כניסת הילד להימול, כדי שלא יכיר שאין כסא מצויה. ואחר הסעודה הוציא את השלחנות כולן והכניס את הכוס של ברכה בלי שלחן. אמר הרב חיים הנו' [כר]: היכן הוא [השלחן]? הביאו השלחן. אמר לו בע"ה²⁷ רצ'א: כבר סלקן אותו והוציאו ממנו הפת. כעס הרב ואמר, איני מברך אלא על השלחן.²⁸ מיד הכניס השלחן בלא לחם. ופירס מפה עליו, כדי שלא יכיר הרב שאין לחם עליו, בר' [מאות]. ואחר הברכה הוציא השלחן וזרקו מידו לחצר בבזיון, ושוחק ומהתל ומתפאר ברמאות. ומאותו זמן ואילך יצא הקול של²⁹ מחשבתם מה הם רוצים לעשות. והיו מהתלים בכל משתה, ומדברים קשות לפני ההמון על המנהגים. עד שתמהו כל שומעיהם. ונכנס ספק בלב ההמון. ונקבצו מהם והלכו אצל הרב יחי' ³⁰ הי"ו לשאול לו מה זה אלו

17 "סוף הדברים" שמשמיע התורגמן הם דברי הרב.

18 דהיינו, שמשמיעים תיבה אחת ובולעים שבע תיבות. כלומר, תפילה חטופה וחפוזת.

19 כלומר, אין מנשקים אותה. "חיבוק" בלשונו משמעותו נשיקה, הן של החפץ המקודש, והן של כף היד הימנית.

20 אלא "נקדישך".

21 "תפילת" עלינו לשבח", החותמת את התפילות.

22 הוא רצ'א צארום, מרבני התנועה שזכר לעיל.

23 תשובה אירונית.

24 כסא אליהו הנביא.

25 אישיות דגולה, המקובלת על הכול. ממחזיקי המסורת.

26 השם ישמרהו ויחיהו.

27 בעל הבית.

28 ברכת המזון ליד שולחן ועליו לחם מעוגנת בקבלה.

29 אולי יש להגיה "על".

30 יחי' יצחק, רבה הראשי של יהדות תימן, שעמד בראש מחנה "העקשים".

מוציאים דבה על מנהג אבוי? אין אנו יכולים לשתוק מהם. אנו צריכים למודעי: 31. אם אמת אתם, אם אתנו. השיב להם: אני אקבץ את כל הקהל לבית הכנסת של בית אלגרשי, ונראה כיצד יהיה. וכך נעשה. ופתח פיו הרב יחי"ץ הנז' וכן הרב חיים קרח הי"ו. ואמרו: עתה יש כת א' מבטלים את מנהגינו ומנהג אבוי, בין בתפלה, בין בבתי משתאות – מה אתם אומרים? מיד ענו כולם ואמרו: אין אנו משנים ממנהג אבוי אפי' קוץ א'. 32. ואין מחסרים מס' תפלה ותיקונים ועסק, 33. כלל. וכולנו מאמינים במנהג אבוי תורה: 34. תנאים, אמוראים, גאונים, דרשנים, מקובלים. לא נפיל מדבריהם אפי' קוצה של יוד. ועמדו כולם ואמרו: אם ילכו כמנהגינו וכדתינו מוטב, ואם לאו אנו מרשים אותך לדון אותם, ואף למסור אותם לפני המלכות, ותמחה בידם אלו מעשיהם, ותוציאם מבית מדרשיהם. 35. ואם לא יקבלו עליהם, תעשה עמהם משפטים ודינים בקול שופר ובזיונים. ואנחנו פטורים מענשים. ונצא מערבותם, 36. בין דיני שמים וארצה. 37. וזעקו בוועקה גדולה, 38. והתפללו לפני מלך רם ונשא. ויצאו.

וביום התחיל הרב יחי"ץ הי"ו וגדולי הקהל לשפוט אותם בעידים נאמנים. ובירך 39. כמו ג' או ד' מהם בו ביום. ונתקבצו כמו סך ט"ו אנשים גדולי העיר ותקעו כף בכרכה, 40. שלא יחניפו ולא יתפשרו על שום א' מהם, אף הרבנים שלהם, אם נמצא עליהם בעדות נאמנה. ונמצאו כמה עדים עליהם, ואחת מהעידות אשר באו להעיד שמהם אמרו שס' 41. הזוהר הקדוש אינו לרשב"י ע"ה, 42. כי אם המחבר אותו אינו אלא נצרי ח"ו. 43. ומדבריו 44. יוכיחו, שיש בו כתוב י' אלהות. 45. והעשירי, הראש שבהם, ח"ו הווא] בא עליהן כדרך הזכר על הנקבה בכל ליל ש"ק. 46. וכשמעינו ככה נמס כל לב. ותמהו מתנינו וכשלו ברכינו 47. ורפו ידינו, ולא נשאר בנו עוד רוח חיים בקרבנו.

31 למודעי: להודעה ולהכרזה.

32 כלומר, דבר קל ופועט.

33 עסק תורה?

34 הכוונה: מנהג אבות דינו כדין תורה.

35 בתי מדרש שהעמידו המחודשים עם צמיחת התנועה.

36 כלומר, אנו פטורים מעונשם, ואיננו ערבים להם. רמז לכלל "כל ישראל ערבים זה לזה".

37 הן בדין תורה והן בדין מלכות.

38 בוועקה – דהיינו, תפילה, שאחד מכינוייה הוא "זעקה".

39 ובירך – לשון סגינהור, כלומר החרים ונידה.

40 בכרכה – בקבלת חרם ונידוי.

41 שמהם וכ' – שיש מהם שאמרו, שספר וכר.

42 לר' שמעון בן יוחאי, עליו השלום.

43 חס ושלום.

44 ומדבריו – של ספר הזוהר.

45 הכוונה לעשר ספירות.

46 שבת קודש.

47 הלשון שאוב מקינה לתשעה באב.

ועוד העידו כל מי שקורא בס' הזוהר והמקובלים יהיה נצרי. וכן ספרי מר"ן.⁴⁸ ומיחלים ומבקשים מתי יאונה⁴⁹ להם, וישרופו אותן, או יקצצו אותן לחתכות וכניסו בהן בחניות פלפלין וכיוצא,⁵⁰ לבזיון. וכן כמה דברים. כיון ששמעו הדיינים כך, התחילו לנדות את מי שנברר עליו.⁵¹

ומיד נתקדרו השמים בעבים וירדו גשמים, וניתוסף השער⁵² יותר על מה שהיה. נץ אלרבאעי פי אלריאל.⁵³ בו ביום. וכן שעורים וקטניות וכיוצא. הכל נמצא לרוב, ואין לוקח. ונעשה הדבר ההוא ב' ימים.

מיד עמדו הרב יח"ק ויח' אבי⁵⁴ ומיעוט מתלמידיהם, והלכו אצל גוי א' אֶלֶם משרי הכפרים של זדים.⁵⁵ ונתנו לו מנחה כדי להיסמך בו וקצץ חיים אלעזירי אלשקרי את שער סימנין, מנחה וקרבן לנפשו ולנפשות תביריו ורבותיו יחיא יחיא יחיא⁵⁶ ורצא אלצארום. ובא הגוי יוס' ו' לפני הרב יח"ק ואמר בבהלה: מה לך אתה ואלו הנסמכים עלי. אם תענישם בשום עונש, אני אעשה דין קשה עד חיך,⁵⁷ אתה וחביריך. מיד ענהו הרב בשפה רפה: אני מספר לך את מעשיהם, ואתה תהיה דיין עליהם, ח"ו עלי.⁵⁸ והתחיל לספר לו את דרכיהם ואת הבזיון של חכמינו הקדו[שים]. כיון ששמע כך אמר: עשה את רצונך, וגם אני עמך לדון אותם. והלך לו.

מיד חשו על כבודם הרבנים יחיא יחיא⁵⁹ ופסעו⁶⁰ בשנאה רבה, ובקשו לאוהביהם ולמידועיהם לעשות חפצם, שלא יגלו עוד את מעשיהם, הם ותלמידיהם, כי הכל יהיה עליהם.⁶¹ והם המלמדים.⁶² ובא הגוי פעם ב' אצל הרב יח"ק הנו[כר] ושנה הדבר. ואמר הגוי: אני אסמוך ידכם, ואף מאת אלמאם⁶³ אתן לך רשיון שתעשה בהם דין. מיד חשו על כבודם ועל גילוי קלונם, כי המה העיקר. ובקשו מאת הרב יח"ק, שיטמין הדבר

48 ר' יוסף קארו.

49 יאונה – יודמן.

50 הכוונה, מתי יעשו מדפי הספרים נייר עטיפה ואריזה. הפלפלין – מצרך חיוני ונפוץ. יש להביא בחשבון שהנייר יקר בתימן, ופלפלין חייבים לצרור אותם בעטיפת נייר.

51 שנברר עליו – שהוכחה אשמתו בוודאות.

52 השער – מחירי התבואות.

53 מחצית רבאעי בריאל – רבאע הוא רביעית קדח. הקדח הוא מידת היבש השוקלת כשלושים ק"ג ביבש וכשלושים ושישה ליטרה בלח. ריאל הוא המטבע הגבוה במדינה, העשוי כסף טהור, וערכו הוא הטאלר של מריה תרזה.

54 יח"ק=יחיא קאפח, מייסד תנועת הדרדעים; ויח'=ויחיא, הוא ר' יחיא אביץ, מראשי תנועת הדרדעים. זדים – כינוי גנאי לכת הזידייין שבתימן.

56 יחיא וכר – שלושה מראשי הדרדעים שנשאו את השם יחיא: יחיא קאפח, יחיא אביץ, יחיא ג'את.

57 עד חיך – עד אובדן חיך, דהיינו מיתה.

58 ח"ו עלי – חלילה שתדון אותי לחובה.

59 יחיא קאפח ויחיא אביץ.

60 ופסעו – שיעורו: פסעו על ראשי עם קודש, כלומר לא התחשבו בציבור.

61 עליהם – לרעתם.

62 המלמדים – המכוונים והקובעים.

63 אלמאם – יש להגיה אלמאם, דהיינו, שליט תימן.

ואל יתגלה צפון לבם ומחשבתם. ונתקבצו הרבנים הרב יחי"ץ והרב אהרן הכהן⁶⁴ וראשי עם הקודש, סך י"ב איש, והלכו אצל יח"ק⁶⁵ לביתו ואמרו לו: רבינו, נשוה⁶⁶ שלום בינינו ונדון את החטאים האלה. מיד כעס ופתח את פיו כפתחו של אולם, ואמר: אתם החוטאים. לא דברו אלא באמיתות. כי כבר חיפשו אנשי אלני"א⁶⁷ אשר בחברת ישראל חבירים, ומצאו וידעו כי ספר הזוהר חברו נצרי, וכולו הבלים, ח"ו שקר. ועתה אתם דנים אותם שלא כדין. האמת אֵתם, ויש ספרים לנו מוכיחים על זה. מיד כעס הרב יחי"ץ עליו ואמר: ולמה תשיב אותנו ככה? הלא זה הדבר ידוע ומפורסם שאלו הם במדצ"ת הנצרים,⁶⁸ וכבר כפרו באלוהי השמים. הלא⁶⁹ נשמע לדבריך הכוזבים. אנחנו באמונתנו עומדים, ואתה מבקש להפסידנו⁷⁰ מאמונתנו ומתורתנו ותוציא לעז על ספרי המקובלים. שחק הרב יחי"ק והתל. והלכו להם מביתו והמה מתמרמרים. זה אשר אנו סמוכים בדבר הישיב לנו. אוי.

אחר כל זה בקשו להטמין כל דבר. ונתפשרו עמם קצת מהחברה הרב יחי"ץ ובי' או' ג' אנשים והטמינו. ויצאו⁷¹ את אשר כבר נדו אותם. והותר להם, בלי התרה⁷² ובלי עונשים. ומיד נסתלקו עננים. ונסתלקו החטים וכיוצא בהם מהשוק. ונעשה השער בשבוע ההוא רבאעי וניץ (ביר) בריאל.⁷³ וכבר נעשה בעת הערכת⁷⁴ דינם רבע קדח וניץ אלרבאעי בריאל ב"ר.⁷⁵ ונתקפחה פרנסה מכל אדם. ובני אדם רואים ואומרים מה זה, ועל מה זה נעשה זה. ונטמן הדבר ההוא עד ס' [דר] "והיה עקב" וכו'⁷⁶ (דברים ז) שבת אלואטל⁷⁷ בימינו ובימי אבו[תינו].

ובכל שבוע, [בימים] ב' ו', והקהל מתקבצים לבכנ"ס לבקש רחמים על המחיה ועל הכלכלה. והרב יח"ק מתרעם בכל בית ובכל פנה, כי בעבור שהוציאו עליו ועל תלמידיו לה"ר⁷⁸ נמנעו הגשמים ונתקפחה פרנסת בני אדם. כי זכותו וזכות אמונתו היתה משפעת לכל העולם, ועתה נמנע השפע לעולם מחמת שגילו את סתריו הכמוסים מקדם. ובנו אמר: אם יש קאפח תורה יש, ואם אין קאפח אין תורה. אבל אם הציבור רוצים לחיות

64 הרב אהרן הכהן (1845-1934), תלמיד חכם מתלמידי ר' חיים קרח. מחסידי הקבלה.

65 יח"ק – יחיא קאפח, ראש תנועת הדרדעים.

66 נשוה – שאול מערבית: "נסור" [=נעשה].

67 אלניאץ – כתיב משובש של "אליאנס", חברת כל ישראל חברים.

68 במדצ"ת – אולי ראשי תיבות: בר מינן דברי צדיקים תעלולי.

69 הלא – יש להגיה "לא".

70 להפסידנו – להשחיתנו.

71 ויצאו – הוציאו מן הנידוי.

72 התרה – התרת הנידוי שנידו אותם. הכוונה לנוסח של היתר נידוי.

73 רבאעי ומחצה חטה בריאל. דהיינו, ארבעהעשר ק"ג.

74 הערכת דינם – עריכת משפטם.

75 כלומר, ארבעהעשר ק"ג חיטה.

76 בני תימן מציינים את התאריך לפי פרשת השבוע, ולא לפי היום והחודש.

77 שבת אלואטל – שבת של ירידת גשמים; "ואטל" – נוול בערבית. חודש אב הוא חודש של גשמים

בתימן.

78 לשון הרע.

יבואו ויתודו ויבקשו מחילה מאת כל א' וא' מהתלמידים וממני, ובוזה יתכפר להם. ואָלוֹ?⁷⁷ יהיו בכל הימים בתפלה יומם ולילה, לא תעלה להם תפלה, כי המפתחות בידו וביד תלמידיו, מרוב חכמתו ומרוב בינתו שידע שהמקובלים וסודות התורה ח"ו דרך מינות ב"מ.⁸⁰ אוי. והטפשים אשר אין מוח בקדקדם שומעים את דברו, ומאמינים לטפשותו, והולכים אחריו. כי לא יחסר העולם.⁸¹ והמשכילים, בני ציון היקרים, משתדלים בתורה ותפלה, ומצפים ומיחלים לרם על כל רמים, ומתפחדים מדיני שמים, שלא ינתן רשות למחבל לרעים ולטובים.⁸² ולא עוד, אלא שבמוצאי ש"ק זאת נתקבצו לבכ"נ⁸³ שלו, ופער פיו כדרכו נגד כלל הקהל. והוסיף עמו לעזור לו סעיד אלעמראני, ואמר שאנחנו מלשים⁸⁴ על הרב יח"ק לה"ר. וכן אמר שהמטר, בעת שתרצה המערכה להביא מטר, היא המורידה, בלי מסבב – כך מנהג העולם וטבעו – ולמה לנו לילך לבקש מטר? מיד כששמע הרב יח"ץ כך, והיה עושה עצמו כישן, כעס ואמר: לא כך אמרתי לך כמה פעמים למד את בנך ואת תלמידך את הדרך אשר ילכו בה, שלא יעשו כמעשי תעתועים אשר לא כסדר כל ישראל, ואתה משיב לי אל תאמן! הם מדברים עליהם לה"ר. ראה עתה מה הו[א]ן [זה: הו[א]ן] לה"ר, או מהו. והרב יחיא אביץ' פעם א' דורש ואומר שכל הקהל אינם מבינים, כי כמוהו שכל⁸⁵ לא ימצא לא בדורות הראשונים ולא בדורות האחרונים. ואביהם תרח, והם כאבנים.⁸⁶

והטמינו כל זה וכיוצא עד יום ג' י"א בחשון ברכ"ה.⁸⁷ וקם הרב יח"ץ וגירש עצמו⁸⁸ ממשפטי הקהל, ואמר חפשו לכם נגיד במקומי.

ונתקבצו ראשי ע"ק לבכנ"ס⁸⁹ בית צאלח, ואמרו לו למה עתה לא תהיה לנו לנגיד? ואמר מעתה איני יכול ואין לי חפץ עוד. ולא רצה לספר את מצפוני לבו. קמו מראשי עם ועשו ערצ'חאל לאלולאיה⁹⁰ שיש כת א' מנגדת אותנו⁹¹ בדתינו, והלכו אצל גוי אלם ובא להפחידנו ולהפחיד את הרב יח"ץ. ושלח אלואלי⁹² לה' מהתלמידים ושאל אותם מה לכם ולהרב יח"ץ? ואמרו לו מנענו מלעסוק בחברותינו,⁹³ ומהתל בנו. אמר: מי הם המלמדים אתכם? אמרו לו: הרב יח"ק ויחיא אביץ'. וכמה הם התלמידים? אמרו לו ס"ך

79 כלומר, ואפילו.

80 בר מינון; לא עלינו.

81 כלומר, אין העולם חסר טפשים.

82 לרעים ולטובים – ללא אבחנה בין רעים וטובים.

83 לבית כנסת.

84 מלשים – פליטת קולמוס, ויש לקרוא "מלשינים".

85 שכל – מצד השכל והבינה.

86 חוזר לקהל, שהם נטולי בינה כאבנים.

87 היא שנת תרע"ד.

88 וגירש עצמו – שחרר עצמו, התפטר.

89 עם קודש לבית כנסת.

90 ערצ'חאל לאלולאיה – עצומת מחאה לשלטונות.

91 מנגדת אותנו – מתנגדת לנו.

92 הוואלי – השליט.

93 כוונתם לעסק תורה בחבורה.

ס'. ראשיכם כמה הם? אמרו לו סך ל', פ' פ'.⁹⁴ מיד העלה אותם לבית הסוהר, ולמחרת ציוה להשיב הנשאר לבה"ס.⁹⁵ וכך נעשה. ונשאר הרבנים יחיא יחיא.⁹⁶ ומעט מס"ך המתבקשים נחבאו. ומהם נסעו לכפר אלקריה אצל סיף אלאסלאם⁹⁷ להיות להם לעזור, ויוציאם ממאסריהם. ונתן לידם מכתב ליד אלקאצ'י⁹⁸ אלעמרי, וכשבא המכתב ליד אלעמרי הלך בו אצל אלואלי. ונוספה בו קנאה יותר על מה שהיה עד יום ו'. ושאלו גוים בשוק שני בני אדם: מה אתם – אתם מכת החבושים אשר הם מוחדין?⁹⁹ או מכת כלל הקהל אשר נשמע עליכם שאתם משרכין?¹⁰⁰ ונמצא תכף בעת הדיבור הרב יח"ק. ושאל את ב' הגוים ההם: מה אתם רוצים לשאול? אמרו: אתה רב, מה אתה אומר – אלו שבבית הסוהר מוחדין או משרכין? אמר להם: אלו שבבית הסוהר מוחדין, ואלו כלל הקהל שבעיר משרכין. והלכו להם ומבזים את כלל ישראל, כי כבר פסק רב.

וביום ש"ק שאלו אותו בבית מדרשו: למה אמרת לב' הגוים שאנחנו משרכין, ותבזה אותנו בזה הבזיון? דימיתה אותו ואת אביו לנצרים. אמר: כך יצאה מפ'י. ושחק ומהתל בנו. ומיד כששמעו רוב הקהל את זה וכיוצא, נפלה פחד ואימה וזיע ורעדה. וכל א' מכה כף על כף ואומר, כשמוע האומות בעיר ובכל המקומות, מה יאמרו? עתה נראה ודאי שתורתם אינה על פי משה רבינו ע"ה. ודאי שכבר נתחלפה. ויתירו את דמינו ואת ממונינו. וביותר כשישמע אלמאם זה הדבר ימסור אותנו ביד הזודים¹⁰¹ הארורים, ויעשו בנו כאשר ירצו.

ובמחרת השבת ביום א' נתקבצו כל הקהל לכנסת בית אלגרשי, וזעקו בזעקה לפני מלך רם ונשא. ובאו מאת המלכות לשאול להם: מה אתם אומרים – אלו שבבית הסוהר הולכים באמיתות כאשר אתם הולכים מימות אבותיכם, או יש שינוי? וענו כולם ואמרו: לא כ', אין אנו יכולים לדור ביניהם. וכתבו וחתמו שהם האנשים שבבית הסוהר לפני אלקמיצאר.¹⁰² ושאל אותם: מה לכם מללכת אחרי הרב יח"ץ וכלל הקהל? ואמרו כולם: אין אנו יכולים לילך אחריהם, כי המה משרכין, וספריהם של נצרים, ונעלה ספר הזוהר ונפרש לכם מה כתוב בו, ותראו כי נאמר בו כמה ענינים משל נצרים. והמה אדוקים בו ומשתפים. ראוי לשרפו, הו[א] וכמה ספרים.

וכשמוע הקהל את דבריהם, נתקבצו ביום ב' לכנסת בית אלאסטא. והוציאו ס"ת והלבישוהו שחורה,¹⁰³ וקמו בזעקה גדולה ומרה, ואמרו ספדי תורת יקותיאל,¹⁰⁴ וכל

93 ל, פ, פ – שלושים, פלוני פלוני.

94 לבית הסוהר.

95 יחיא קאפח, יחיא אביץ.

96 סיף אלאסלאם – חרב האסלאם. כינוי כבוד לנסיך המלוכה.

97 אלקאצ'י – שופט הדת.

98 מוחדין – מאמינים באל אחד; שאמונתם מיוסדת על ייחוד האל.

99 משרכין – משתפים; מצרפים אלהות אחרת לצדו של האלקים.

100 הזודים – אלזידיין; מוסלמים קנאים בתימן הנמנים עם הכת השיעית.

101 אלקמיצאר – קומיסר; מורשה, מפקד, קצין משטרה בכיר.

102 מטפחת שחורה לאות אבל.

103 יקותיאל – משה רבינו; על פי פרקי דרבי אליעזר, פרק מז.

הקינה של יום ט"ב.¹⁰⁵ ואחר הקינה עמד הרב סעיד אלעזירי¹⁰⁶ ודרש: שמעו עמי, כי אלו שבבית הסוהר מבקשים רשיון מאת המלכות לשרוף את ס' הזוהר וכל ספרי המקובלים, ואמרו שהן ח"ו ספרי נצרים, והוציאו אותנו ואת אבוי ואת תורתנו הקדושה טועים. ועתה ח"ו יתגרו בנו הגוים וח"ו יאבדו ספרינו הקדושות, ונהיה לחרפה בגוים יותר על בזיונינו עתה. צעקו לפני מ"ה הב"ה,¹⁰⁷ אולי ישמע לצעקתינו ויראה בחרפת רשב"י ע"ה¹⁰⁸ וכמה חכמים אשר מפיהם אנו חיים, ויתקדש שמו בגוים, ותהיה הצלה לנו ולספרי המקובלים, ויקנא לשמו ויפרע מאלו שונאי התורה וסודותיה. מיד געו בבכיה גדולה. עד שגמרו התפלה עלו כולם לבית משפטי המלכות לפני אלוואלי, והרעישו את העיר ואת המלכות, והוציאו קולות כקול רעש.¹⁰⁹ ושמע אלוואלי קולם ואמר יכנס אצלו הרב יחי"ץ וג' אנשים עמו לפניו ונכנסו לפניו. ואמר: מה לכם וזאת הועקה? הרעשתם העולם. אמרו לו: אדונינו המלך, אלו שהכנסת אותם בבית הסוהר התעיבו וכפרו בדתינו ובתורתנו, ומבקשים לנו חרפה ועלילה ובזיון, ונשתוק?! ועוד, עדין מהם לא נחשבו והם רבניהם וגדוליהם ומלמדיהם הרב יח"ק ויחיא אביץ' וסעיד אלעמראני ועיאל¹¹⁰ אלעזירי אשקרני. מיד צוה לעבדיו לחפש להם ולאסרם. ובו ביום העלו את הרב יח"ק ויחיא אביץ' לבית הסוהר. ושאלו אותם מה אתם שואלים¹¹¹ מאת כל הקהל? אמרו לו: אנחנו מישרים אותם, ומודיעים אותם האמת. והרב יחי"ץ ערבב אותם¹¹² ועשו ככה: הו[א] ע"ה¹¹³ והם כאבנים,¹¹⁴ והם נכשלים בספריהם. ואנחנו רצונינו להודיע האמת, שלא ישארו עוד בטעותם. עוד הביאו את הרב יחיא אביץ' אצל אלקמיצאר, ושאל אותו: אלו הספרים ספרי הזוהר, מה טיבם? אמר: הזוהר הזה יש בו ב' אלוהות, ויש בו כמה ענינים שאין הדעת יכולה לסבול. ואלו התלמידים בעלי השכל הבינו בדבריו וידעו שאין בדבריו כלום. וזה הרב יחי"ץ מכריח אותם שיעסקו בו ויאבדו את ימיהם בלי תועלת. ומרוב שנאה שלא רצו לקבל ממנו, העליל עליהם והבהיל את כל הקהל עליהם, והוציא לעז לפני המלכות, ואמר שהם כופרים. והאמת אתם. והרב יחי"ץ ידוע הו[א] שאינו כד¹¹⁵ לגבי ולגבי הרב יח"ק. אנחנו החכמים הגדולים המבינים בכל סוד, וידענו שאין בזה הספר תועלת, כי אם איבוד זמן ובלבול השכל. וחתם בתשובתו זאת, והלך לו לבית הסוהר.

105 ט' באב. ראו סידור תפלת כל פה, א, ירושלים תש"ך, עמ' סא-סב.

106 ר' סעיד אלעזירי (1869-1954) היה רב בית הכנסת אלכסטא, מראשי העקשים.

107 מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא.

108 ר' שמעון בן יוחאי, עליו השלום.

109 רעש – רעידת אדמה.

110 ועיאל – ובני.

111 מבקשים, חפצים.

112 ערבב – בילבל והטעה.

113 עם הארץ.

114 כאבנים – חסרי שכל ובינה.

115 שאינו כדאי – פחות ערך.

ואח"ך הביאו הרב יח"ק ושאלו אותו: מה טיבו של זה הספר? הרבה לחטוא ופער פיו נגד המקובלים ונגד ס' הזוהר ונגד כל ישראל. ואמר: הכל שקרנים, טפשים, ע"ה, משתפים. עוסקים בזה¹¹⁶ הם, וכיוצא בו, ואינם מבינים מה כתוב בו. יש בו כמה ענינים ושיתופים והו[א] מספרי הנצרים, ואסור לקיימו ולא לעסוק בו. וזה הרב יח"ץ ע"ה¹¹⁷ טפש, נתקנא באלו התלמידים והמציא להם עלילה, כדי שלא יוציאו עליו קול שהוא חסר מתורה ודינים, מרוב חסרונו. ואלו התלמידים משכילים בכל חכמה, ואני הרב הגדול. מקדם לימדתי ורבצתי תורה וידיעה, עד שעכשיו יש תלמידים לי ס"ך ב' מאות איש, כולם על פי יצאו ועל פי יבואו. והרב יח"ץ אין בידו מאומה, נתקנא וקם והבהיל ע"ה¹¹⁸ והקטנים והמוני עם, ומוציא לה"ר¹¹⁹ עלינו. יבוא הו[א] ואני וחבירי אשר בבית הסוהר ונראה מי יפרש דברי הזוהר – אני וחבירי או הו[א]. ואני אראה לכם שיש כתוב בו ב' אלוהות, וכמה ענינים כזבים, שאין בהם ממש ח"ו.¹²⁰ וכמה שיבושים יש בו. והיום, כמה שנים, והם אדוקים בו וטועים. וחתם בחותמו והורידוהו לבית הסוהר.

והביאו את הרב סעיד אלעמראני, ושאלו אותו: זה הס' הנו' מה טיבו ומה טיבם של אלו שבבית הסוהר? אמר: זה הספר קדוש הו[א]. אבו' היו עוסקים בו, וגם אנחנו. כולו אמת, סוד עמוק. אין עוסקים בו כי אם החכמי' והישרים. מי יאמר שיש בו פיסול, אלא הכופר. ואלו שבבית הסוהר טועים הם, שכלים¹²¹ הם, ואיני מהם. וכלל כל הקהל מאמינים וישרים. צעקתם מאלו אמת. ואני גם כן זועק מהם וממעשיהם. ויצא בדימוס, והלך לו לבית לשלום.

אח"ך הביאו התלמידים כולם ושאלו אותם: מה אתם אומרים מזה הס'? ואמרו: משובש הו[א]. טעות הו[א]. רצונכם שתלכו בדרך הרב יח"ץ וכל הקהל, ותעסקו בו? ענו ואמרו: לא נצא מבית הסוהר אלא אחר שריפת הס' הזוהר, וכיוצא בו. ונלך בדרכינו ונשהר את העיר מטומאתה, שכבר טימאו אותה בעסקם בזה הספר. והחזירו אותם לבית הסוהר. ועמדו הרב יח"ק ויחיא אביץ' והשביעו את אשר בבית הסוהר, שלא יתפשו, אלא יעמדו על עמדם. ובאו מאביהם¹²² אצלם להחזירם למוטב, ויצילו אותם מהכלא. ולא רצו, אלא מקשים ערפם לפני אביהם, ואומרים אלו יתנו את נפשם לא יחזרו בהם כלל, כי האמת אתם. וכל הקהל מימות משה עד עתה טועים במנהגם, ובעסקם באלו ספריהם, אבל אנחנו תלי"ת¹²³ בטוב, כי אבו' טועים במנהגותיהם ובלמודם בס' הזוהר, וכיוצא, כי לא הבינו ולא חזרו¹²⁴ כמותינו, והלך ימיהם להבל וריק. אבל אנחנו מכיין שחקרנו

116 בזה – יש להגיה "בזה", והכוונה בספר הזוהר.

117 עם הארץ.

118 עמי הארץ.

119 לשון הרע.

120 ח"ו – חס ושלום; הסתייגות הכותב.

121 סכלים.

122 מאביהם – מקצת מאבותיהם.

123 תהילה לה' יתברך.

124 ולא חזרו – מדעתם.

וידענו לא נאבד את ימינו כמותם, ואדרבה, נחזיר את העולם בתשובה וידיעה, כי לא יהיו מאמינים עוד בהבלי הראשונים, ויהיו מוטעים ומשתנים.¹²⁵

וכולם טוענים ככה אצל שופטי המלכות והזדים. ומינו להם רצ'א אלצארום מתורגמן לפני דיניי הזדים להשיב עליהם,¹²⁶ כי הו[א] המפולפל והעז.¹²⁷ והביאוהו, הו[א] והרב יח"ק ויחיא אביץ, לפני השופט אלעמרי. והשיב בפני יח"ץ ועואץ אלצארום, שס' הזוהר יש בו כתוב י' אלוהות, וכל א' כלול מ' הרי מאה אלוהות ח"ו. ויש להם היהודים צורותם בספרים אחרים. ואמר השופט להרב יח"ק ויחיא אביץ: כל דבר זה, שדיבר רצ'א הו[א] דיבורכם? אמרו: הין. וחתמו כולם. אמר השופט להרב יח"ץ: מה תשיב על זה? אמר: יכלו טענותיהם כלן, ואח"ך אני אשיב תשובתי. והלכו להם.

ויום ב' החזירו אותם לפני השופט, ואמר רצ'א: תנו לנו רשות, ונלך לבתינו ונביא ראייה. ונתן להם רשות ובאו לביתם. ולקחו הפרשה של יחיא מגארי שיש בה צורת י' ספירות כנהוג. והעלו ס' הזוהר, והביאום אל השופט, והראו לו את הציור ההוא. ואמר רצ'א: ראו צורת ה' אלוהות של יהודים. ענה הרב יח"ץ: זאת הצורה מה ה[י]ן? אתר זה מהו? וכן כולם. נסתמו טענת רצ'א. השיב הרב יח"ק: אלו ה' ספירות הן אלגלסא חק הבורא ית'.¹²⁸ אמר יח"ץ אמש אמרתם י' אלוהות, ועכשיו אלגלסא? אמר רצ'א לשופט: אני אבאר לך. יש ספרים אחרים ושמן עץ חיים¹²⁹ והפרי¹³⁰ ומערכת האלוהות¹³¹ ופרדס רמונים,¹³² והן אצל סעיד אנדאף¹³³ ונתנאל אלשיך וסעיד אלעזירי. תביאו אותם ותכריחו אותם שיתנו את הס' האלה, ואני אראה לכם כמה בבלולים וכמה שיתופים כתוב בהן, וכן צורות האלוהות. ובמחרת העלו אותנו אצל השופט. וטען עלינו רצ'א ואמר: זה אצלנו פ', וזה ס' פ' וזס' פ'.¹³⁴ והעלמנו אותן. אמר רצ'א: סוף אלדולה פפיר.¹³⁵ אמרנו לו: שוטה, אין בכך לא דעת ולא תבונה. אתה מכחיש המציאות ומדבר נבלה בישראל ורצונכם לעקור דתינו ואמונתנו, ותכניס בנו אמונת הנצרים ודתיים, שאלו ח"ו יאבדו שונאי ישראל כולם.¹³⁶ אין אנחנו עוד מקיימים אתכם בארצינו ולא נתחבר אנחנו ואתם. והלכנו לבתינו לשלום.

125 ומשתנים – חולקים (על פי הערבית).

126 להשיב עליהם – לענות להם.

127 והעז – אמיץ, תקיף.

128 אלגלסא חק הבורא ית' = ידידיו של הבורא יתברך.

129 לר' חיים ויטאל.

130 פרי – פרי עץ חיים. הכוונה לחלק מספר "עץ חיים" לר' חיים ויטאל; כולל ספר הכוונות להאר"י ז"ל.

131 מערכת האלוהות לר' פרץ הכהן.

132 לר' משה קורדובירו.

133 מחבר הרשימה שלפנינו.

134 פ' – פרק; ס' פ' – סוף פרק; וזס' פ' – וזה סוף פרק. הכוונה למראי מקומות.

135 סוף אלדולה כביר = גדול [שמן] של חרב הממשלה. פנייה בדרך כבוד. סוף אלדולה – תואר מקובל לבני האמאם הנסיכים.

136 לשון סג' נהור, והכוונה לישראל.

אחר זה הביאו הרב יח"ק ויחיא אביץ' ורצ"א. והשיב יח"ק: אני אפרש לכם כל ס' הזוהר בערבי, ותראו כמה טעות בו, ויש בו י' אלוהות. והחזירו אותם לבית הסוהר.

ר' סאלם קרח

ר' יחיא גיאת'

והרב יח"ץ בא ואמר, שיתקבצו הקהל לבית החיים, ויבקשו רחמים. וכן נעשה. וזעקו זעקה גדולה ומרה לפני שומע זעקה, והניחו עפר על ראשם, ואמרו: תורה מה תהא עליה? רצונם שישרפו את ס' הזוהר וכל ס' המקובלים ויתירו את דמינו. ואתה אבי' [נו] חמול על תורת יקותיאל ועל כבוד האר"י ורבשב"י וכל התורה, בבכי ואנחה.¹³⁷ וביום ה' כ"ב בחשוון יצאו התלמידים מבית האסורים, וכתבו על עצמם שלא יחזרו עוד למעשיהם. ונתנו ערבים, שאם יחזרו עוד למעשיהם וכמעלליהם יהיה עליהם משפטי נקמה.

ואחר ד' ימים יצאו מבית האסורים הרב יח"ק ויחיא אביץ' ורצ"א בערב. ונשאר חיים אלעזרי ועיאלה,¹³⁸ ויחיא גיאת'. ויצא הרב יח"ק ופתח בית מדרשו ואלמכתב.¹³⁹ והוציאו אותו מן אלמכתב, והחזירו את בנו לבית הסוהר. ויש מבני אדם הולכים אצלם ומזנפים¹⁴⁰ להם. ושאלו את הרב יחיא אביץ': למה לא הצלת עצמך כמו סעיד אלעמראני? והשיב: הו[א] משקר, ואני כיצד אשקר? לא אמרתי אלא באמיתות.¹⁴¹ אמרו לו: באמתות¹⁴²

137 דהיינו תחינתם היתה מלווה בבכיה ואנחות.

138 ובניו.

139 בית הספר המתוקן שייסד ר' יחיא קאפח.

140 מחנפים הוא הלשון המקובל בפי יהודי תימן ל"מחניפים".

141 באמיתות – את האמת.

142 באמיתות – כלום באמת.

שיש כתוב בסי' הזוהר י אלוהות?! אמר: הין, יש. ושחק ומתפאר בפניהם. והם יושבים אצלו, הרב סאלם קרח ויוסף צאלח והרבה המונים. והלך לבית הכנסת כדרכו, ועמדו מפניו מלא קומה, כדרכם. וכן הרב יח"ק הלכו אצלו לנחמו. והכחיש שלא דבר דבה כלל, אלא קנאה מתקנא בו הרב יח"ץ ובלבל הקהל. ועד עתה הלך בבית מדרש יוסף פנחס. ומתפלל ועוסק שם [בתורה]. ותבעו הראשי עם את הרב יח"ץ שיבטל כל מדרשי הבתים¹⁴³ וילכו כולם בבתכ"ג¹⁴⁴ ויחזירו העטרה לישנה, כל בית כנסת כמנהגה הקדום בין בתפלה, בין בעסק התורה. והשיב: טוב, זולת בית מדרשו אשר בביתו, לא יבטלנו. והשבתי לו: [כתוב] "ממני תראו וכן תעשו" (שופטים ז, יז). ואמר: לא יהיה העם ככהן. ועמד בסברתו ולא ביטל אפי' סדר התפלה, כי בחסרונו הולך. ועשה לי עלילה ונתן רשיון לאחיו יוסף אלקאצי. ובוזה בי בפני ס"ך¹⁴⁵ חמשים איש. ואני שתקתי. ואמרתי אם אקום ואעשה מחלוקת ביני ובינו, מה יאמרו? ישמחו בנו.¹⁴⁶ טוב לי לשתוק ולהניחו והי' יכפר בעדי. ונעשה הבזיון ההוא במוצאי ש"ק ס' תולדות. תלי"ת שאני זוכר ומקיים מה שאנחנו אומרים בתשלום התפלה, "ונפשי כעפר לכל [תהיה]"¹⁴⁷. ואפשר שעדין ס"מ¹⁴⁸ גובר. לפיכך לא נשלמה מחשבת כל הקהל, לפי שעיקר המחשבה לעקור המנהג המחודש שחדשו רבני הדור ההוא. מאחר שנת תרס"ה לא החזיקו במנהג אבותינו, וקיצרו מסדר התפילות וס"ה¹⁴⁹ בכל מאווי נפשם וחפצם על דרך דור אביו וכו'.¹⁵⁰ לכן הב"ה¹⁵¹ יחזיר עטרה לישנה, כי אין בנו כח לעשות מחלוקת, מחמת שאין האמת מצוי. הב"ה יצילנו ויציל כל עמו בית ישראל. כי עין בעין ראינו ומצאנו תלאות מרובות, בעבור שעשו הטבע עיקר¹⁵² ולא עלתה על לבם שהעיקר ההשגחה והבטחון [בה']. והוא [בעל הסבות, הו[א] המסבב והנותן כח לבוטחים והולכי תמים. והוא] על דרך מה שאמרו רבותינו ז"ל בעת שרצה הב"ה להביא מורא¹⁵³ צדק ולגאול את עמו, ס"מ מתקנא בראשי הדור ובלומדי התורה ומיעץ אותם שיחזקו¹⁵⁴ בפשטי התורה, בלי¹⁵⁵ שתבטל לימוד ועסק רזין דאורייתא. לפי שעסק רזין דאורייתא יעשה תקון גדול למעלה, ואז "בלע המות לנצח" (ישעיה כה, ח), ודי למבין.

- 143 מדרשי הבתים – עם פרוץ המחלוקת נטשו הדרדעים את בתי הכנסת והקימו בבתים מקומות לתפילה וללימוד תורה.
- 144 בבתי כנסת.
- 145 כנראה סך כל.
- 146 כלומר, ילעגו למשבתנו.
- 147 סוף תפילת העמידה.
- 148 סמאל, דהיינו השטן. כינוי לבעל מחלוקת.
- 149 וס"ה – וסדר היום. החלק האחרון בתפילת שחרית, שלאחר תפילת העמידה.
- 150 "דור אביו יקלל, ואת אמו לא יברך" (משלי ל, יא).
- 151 הקדוש ברוך הוא או המקום ברוך הוא.
- 152 רמז ליריבים התולים הכל בסדרי הטבע ולא בהשגחת הבורא.
- 153 מוֹרָה.
- 154 שיחזיקו.
- 155 כד?

וביום ג' ס' וישלח (בראשית לב) ועלה¹⁵⁶ יח"ק אצל אלואלי ועשה מה שעשה ויצא בנו מבית הסוהר. וכבר נשמע בשבוע הא' שכבר גזרה המלכות עליו שיוציאוהו מהעיר אל עיר אחרת. ובזמן שהשוחד מקובל הנס עומד.¹⁵⁷ וביום ד' לס' הניו נכנס הרב יח"ק ובנו אלמכתב. במאמר אלואלי. ובאותו היום עלה הרב יח"ק ללולאיה, ולא ידענו מה נעשה. והרב יח"ק עלה ללמחכמה,¹⁵⁸ לפני אלעמרי הו[א] ומסעדי¹⁵⁹ עואץ אלצארום ויחיא אלגמל, והעלו עמם רצ'א אצארום ואבשלום אלמשרקי. ואמר הרב יח"ק לפני השופט לאלו רצ'א ואבשלום: עכשיו רצונכם לערוך דין, אני ואתם, בשביל טענתכם על אלו הספרים הזוהר וכיוצא, או לא? ענו ואמרו: עתה אין בינינו שום דין, ולא נטעון בשום טענה. אמר אלקאצ'י אלעמרי: מעתה תלכו בדרך כל הקהלה? אמרו: כן. ולקחו את הספרים ויצאו. באופן¹⁶⁰ מי יגלה עפר מעיני רשב"ז ז"ל וחביריו ויקנא קנאת ה' ותורתו וכבודו. ה' יקנא לשמו ויראה בצער ובחרפת כל הקהל כמה הורידו דמעות על כבודו ועל כבוד חכמינו ומנהג אביו. ועכשיו חלף הלך לו. אוי.

וביום ה' לס' הניו הוציאו את הרב יח"ק מבית אלמכתב, ברשות אלואלי. ומינו תחתיו סאלם צאלח יצ"ו.¹⁶¹ ועלה יח"ק אצל אלואלי להתחנן לפניו, אולי יחזירו אלמכתב. ונוף בו וכעס והשיב לו: אתה ובנך שנים, ותהום כל העיר וכל קצות הארץ בשבילכם. והיום כמה שנים, מימות קדם עד עתה, ולא שמעה אוזן שיש לישראל יי' אלוהות עד שבאת אתה ובנך, והוצאת קול בכל העולם שיש להם בספריהם הנעימים יי' אלוהות. ולא עוד, שרצונך להעביר היהודים על דתם, ויאמינו לדבריך. ודאי שדבריך כזבים וחוטא ומחטיא. לך! בנויפה. ומעתה אלו תבקש ממני איזה שאלה מאלו וכיוצא, אני אמסור אותך לבית הסוהר ואעשה בך דין קשה. ויצא מאתו בחרפה ובושה.

עד שבא ס' בא (שמות י). ושלח אלמאם¹⁶² להרב יח"ק לבוא אצלו ורצ'א אלצארום ואבשלום אלמשרקי. והלכו רצ'א ואבשלום, והרב יח"ק נתן ב' אנשים במקומו, והלכו וכתב אלמאם לאלקאצ'י יחיא בתנאים¹⁶³ שאם יחתמו ויקבלו אותן מוטב, ואם לאו הו[א] יעשה בהן דין. והשאיר אצלו רצ'א וחבירו ובי' האנשים, עד שתבוא לו תשובה מאת הרבנים. ובתוך זמן זה היו הרב יח"ק ויחיא אביץ' מקבצים להם דרדע בני חברותם ומעט מראשי הדור, ומבקשים עלילות על הרב יח"ק. ולא מצאו ולא יכלו להעבירו מנשיאותו, עד שכמעט פערו פיהם ואמרו: אם יעבירו אותו הם משלימים עם הצבור שלום ואחווה, ואם לאו, אם יתנו אף ראשם וגופם וממונם וכל אשר להם, ואל יחזרו בהם מדרכם. וכאשר שמעו ראשי הדור כך דבריהם, נחסרו בעיניהם כפלים על מעשיהם.

156 צ"ל "עלה".

157 פתגם שגור בפי בני תימן. הכוונה שגדול כוחו של השוחד, שהוא עושה מעשים שהם בגדר נסים.

158 לבית המשפט.

159 עוזריו.

160 באופן – קריאת התפעלות.

161 ישמרו צורו ויוצרו.

162 צ"ל אלאמאם.

163 בתנאי.

נודעה כוונתם ומחשבתם כי לא חטאו ככה ובזו כל דברי הקבלה, אלא בעבור ג' דברים: הקנאה והתאווה והכבוד.¹⁶⁴ ולא הספיקה בעיניהם את כל הכבוד שכבר נעשה להם, רצונם להנהיג כל אנשי תימן כפי שגיותם, ואין מי ימחה בידם. ובכל בית משה מלגלגים על דברי קבלה וסוד ואומרי' בפה מלא, שהם ח"ו דברי חיצונים וצדוקים. וכל מי שמודה בהם הרי הו[א] ככופר בכל התורה. וכן אמרו שאין תחיית המתים, שזה אי אפשר לעשות, וזו גוזמא בעלמא. אוי.

ומאנשי הכפרים באים לרוב לשאול: הלא הו[א] צדק שאלו הרב[נים] יחייק ויחיא אביץ' כך אומרים וכך מלמדים? ובראותם שהו[א] צדק, כך אומרים: אנו צריכים רשיון מאת הר' יחייץ וכל גדולי הדור, ואנחנו נתיר את דמיהם ונהרגם, ולא נשאיר מהם איש. ואם לא יתן לנו רשיון, נלך אצל אלמאם ונראה מה יענה.

ובס' "ואלה המשפטים" (שמות כא) עשה אקאצ'י יחיא התנאים, שלא יחסרו ממה שהיה מנהג אבו' אף קוץ' א', בין בס' התפלה בין בעסק התורה, בין בבתי משתאות: שולחן¹⁶⁵ וכסא¹⁶⁶ וכן כי(2).¹⁶⁷ וכן שלא יתקבצו למדרשים חדשים לעסוק בתורה בהן, כי אם בבתי כנסיות הקבועים, ולא ישנו מס'דר] הלימוד. וקבלו עליהם וחתמו שלשתם הרבנים. והשאיר אלקאצ'י לימוד ס' הזוהר עד שתבוא תשובה מאת אלמאם: אם יקראו בו בכפייה כפי מה שהיה המנהג הקדום, או ברצון כל איש, או לא יעסקו בו. ואם באה איזה לגלוג על שום ס' או מנהג או בזוי על שום חכם או על קבלה וסוד, יהיה מי שיהיה, ייחדו על המוציא דבה עדים ויביאו אותו אצל אלקאצ'י, והו[א] ימסור אותו אצל אלמאם, ויעשה בו דין קשה עד למאוד. וקבלו עליהם, היום יום ג' כ"ח בשבט ברכ"ה¹⁶⁸ ובס' תרומה (שמות כה). ועשו להם מצ'בטה¹⁶⁹ להעמיד להם חכם באשי זולת הרב יחייץ. וחותמים בה בחשאי הם וכל מיודעיהם כיוצא בהם, ורצונם לשלוח אותם לחכם באשי לצטמבול, כדי שלא ישאר כח בהרב יחייץ יצ"ו. וכשמוע ראשי הדור כן עמדו ועשו מכתב להרב יחייץ לעין כל. וכל הקהל חתמו בו והעמידוהו על כל דבר,¹⁷⁰ והרשוהו לעשות חפצו בלי מונע.

והם דרדע מתחבקים¹⁷¹ להרע בכל מאמצי כחם, ועומדים על עמדם, ומתקבצים לבית הכנסת של בית אלמסורי להתפלל תפלת שוא. ועמד יחיא גיאת ודרש להם: דעו לכם רבותי, מאמינים ביחוד השם ומבינים בס' הזוהר כי(2) [זה הספר] בלבל התלמוד ומכחיש אמונתינו ומשפט ייחוד השם, באמרו אבא ואמא, זעיר אנפין, דכר ונוקבא, מצחא, גולגולתא, פנים, ימין, וכל כיוצא בזה. ונשתוק ולא נקום לקדש שמו בעולם,

164 ראו משנה אבות ד, כא.

165 שולחן – הכוונה לסילוק השולחן לפני ברכת המזון.

166 כסא אליהו בטקס ברית מילה, שיסודו בקבלה.

167 וכן כי – וכן כיוצא בזה. הכותב התחיל בכתיבת המשפט, ומשום מה נקטע במחצית התיבה 'כיוצא'.

168 ברכ"ה – לשטרות; תרע"ד ליצירה (1914).

169 תלוה.

170 והעמידוהו וכו' – ייפו כוחו לטפל בכל עניין.

171 מתלכדים.

ולהודיע אלהותו ית' שהוא אל?¹⁷² ולמה יהיו שוגים כל ימיהם בכל הדורות דור אחר דור, ומאריכים לנו הגלות באמונתם, ובעסקם בזה הסי' ובכל ספרים הנקראים קבלה. ואיך יתכן שיהיו עוסקים בהבלי המקובלים הקוראים עצמם מקובלים, ואיך יכלו כבוד ה' בשמות אלו, ויאמרו שהם שמותיו ית' ח"ו. לא כ"י. כי אלו הספרים ספרי נצרים ומרוב חסרונם ושכלותם¹⁷³ האמינו בהם דור אחר דור. אבל אתם שבח לבוראכם שהמציא לכם בדורכם אלו החכמים הנבונים אשר מעולם לא נמצא כמותם. והאיר ה' עיניהם וידעו בטוב שאלו הספרים הבל הבלים, ואתם הבנתם מהר. ודאי שאתם הנקראים דרדע. צעקו לפני ה' שיקים את דברינו האמיתיים וידעו הכל, ויחזרו משגיונם. ומתחמצים¹⁷⁴ בחשבונם שאלמאם יקום לעזרם, ויסמך את ידיהם כפי רצונם. ובוכוחים ברצי'א¹⁷⁵ אלצארום, שמרוב פלפולו וחכמתו הו[א] יאהב את מתק לשונו וחדותיו¹⁷⁶ אצל אלמאם, ויתן בידו רשיון להנהיג את כל הקהל, כפי רצונם וכטפשותם ובלבול דיעותיהם המשובשות. והולכים ומתקבצים בכל בתי משתאות, ופוערים פיהם נגד ישראל ומברכים בה"מ¹⁷⁷ בלי שולחן, ומקדשים לחתן בפרוטה לבד, בלי קידוש ובלי כוס.

עד שבא ס' תשא (שמות ל). ביום פורים באו מכתבים מאת שלוחי הרב יח"ץ והלכו לבית הרב כמה מהקהל לשמוע אותן. וכך הו[א] לשונן: שלא ישנו את מנהגם הקדום אף קוץ א', לא בסדר התפלה ולא בסדר הקריאה בכל הספרים, זוהר וכיוצא; בין בבתי משתאות, בין כסא¹⁷⁸ ושולחן; בין במלבושים, בין אנשים, בין נשים. ואם ישנו מכל אלה, יעשה אלמאם בהם משפטים ודינים. שמעו דרדע את המכתבים האלו, שחקו והיתלו ואמרו שאלו המכתבים שקר. והן כתיבי הרב יח"ץ, כדי לחבק¹⁷⁹ את המון העם כדי שיתנו לו כסף לבלבל העולם. עד שבא ס' ויקהל (שמות לה). ביום א' ירד אלקאצ"י יחיא וביקש לרבנים כולם, ונכנס לבית כנסת בית אלאצטא, והוציא מכתב מאמר¹⁸⁰ אלמאם, וקראהו לפניהם. וכך הו[א], שלא ישנו שום מנהג כלל. וזו התראה.

וביקש להראות לו כל בתי כנסיות והמדרשים אשר נתחדשו, משנת ביאת מלכות התוגרמה לעיר צנעא עד היום. והתחילו לילך הם והו[א] לבית כנסת אלגדיד,¹⁸¹ וגזר להרוס את ההיכל. וכן נעשה. וכן מדרש בית יוסף פנחס. וכן מדרש בית שמעון.¹⁸² ושיברו ההיכלות, ונסגרו. זה ביום א'. וביום ב' בא והלך אצל המדרשים של יח"ק ושל הרב יח"ץ, וכן בית כנסת אלגמל, וכן מדרש עזרא בן הרב חיים קרח הי"ו, וכן המדרש

172 כנראה שגם כאן נפלה השמטה מעטו של הכותב.

173 וסכולותם.

174 יש להגיה "ומתאמצים".

175 עם רצי'א.

176 וחדותיו – שיחותיו, על פי "חדית" בערבית.

177 ברכת המזון.

178 כסא – כסא אליהו בברית מילה.

179 ללכד.

180 מאמר – ציווי, פקודה.

181 החדש.

182 כך במקור. לא ידוע בית כנסת בשם זה. ושם נפלה טעות ויש לקרוא "שריאן".

החדש כְּבִרִית חדשה של בית יחיא בן נסים אלמנצורה, אשר באה הצרה הזאת בעבורו, מרוב קדושתו וקדושת התלמידים ועסקם וזכותם,¹⁸³ שהיקימו סט"א¹⁸⁴ וטומאתה. וגבר האויב ואיבד והשחית היכל בתי כנסיות, וגירשו ספרי תורה ממקומם, ונעשית זעקה גדולה ומרה בערב בבית כנסת בית יצחאק, אנשים ונשים וטף בתקיעת ד' שופרות, במרירות נפש יותר מליל ט"ב. ואומרים: ספדי תורה, ספדי.¹⁸⁵ ומוציאים ספרי תורה מבית הכנסת וידיהם על ראשיהם, וצועקים. באופן נתרעשו כל שומעיהם. וכשלו ברכים, ורפו ידיים, ונשתומם כל לב.

וביום ג' בא והלך לבית כנסת בית אלגרשי, ונבהל¹⁸⁶ ביפיה ובגדלה, ושפך חמתו על ההיכל, וכן כנסת בית יצחאק, וכן בית אלבדיחי. וההיכלות עשו אותן תל עפר בבתי כנסיות. וגזר שלא יפתחו אותן עד שיבוא מאמר אלמאם אם להרוס אותן אם לקיימן. ואמר יח"ק, שכל אלה בעבור הרב יח"ץ. ולא דבר דבה ולא דופי, ולא יש שנאה בינו ובין כל ישראל כולם כלל. ומעט מכלל ישראל השיבוהו: והלא אמרת בשוק ובבתי משתאות ובקיבוץ ראשי עם קודש, שכל מי שקורא בסי הזוהר והקבלה הריהו מין וצדוקי? ואמרת שכל ישראל, ראשונים ואחרונים, טועים משרכין,¹⁸⁷ ועכשיו מתנצל בדבריך בחשבך שתהא מכת המצדיקים עצמם בעת נפילתם, ומבקש כבודך לחזור כמות שהיה. לא כי, אלא דינך מסור קמי שמיא וארעא, והב"ה¹⁸⁸ יפרע ממך. שכל הבלבולים האלו תולדתם ועיקרם ממך, והעון יחול על צוארך.¹⁸⁹ ונשתתק. והלך יח"ק לקבוע עצמו בבית כנסת אלכסאר, הו[א] ותלמידיו דרדע.

ובערב, מאחר עת עסק התורה עין יעקב וג' הלכות¹⁹⁰ שהרב חיים קרח הי"ו מלמד, פתח הרמב"ם ז"ל יח"ק ותלמידיו לפניו, והתחיל לקבוע לו עת ללימודו. ובבוקר באו מעט מאנשי בית הכנסת הקדומים, אשר היו בה הם ואבותיהם ואמרו: איך לנו חפץ ביח"ק ותלמידיו דרדע, ולא בלימודו. וכששמע רנון כך, הלך לפייס אנשי כנסת בית אלסייאני לבוא לקבוע עצמו בה. יש מהם רוצים, ויש מהם אינם רוצים. ועדיין הדבר מונח עד שיבוא עוזר.

ובאו אלקאצי יחיא ומסעדיו, וגזרו שיעמידו ב' ב"ד קבועים אצל הרב יח"ץ. ונתקבצו ראשי עם קודש לבית אב[ר]הם[רהם] אלבדיחי¹⁹¹ ועשו גורל ויצאו הרב אב' אלבדיחי וסעידו

183 לשון סגי נהור.

184 סטרא אחרא=צד אחר. כינוי בקבלה לטומאה, לשטן.

185 לשון קינה לתשעה באב (ראו לעיל, הערה 105).

186 נדהם, התפעל.

187 משרכין – משתפים.

188 קמי וכו' – לפני השמים והארץ. והקדוש ברוך הוא.

189 יחול על צוארך – דיבור שגור בפי בני תימן. כלומר, אתה נושא באחריות, והעונש יחול עליך.

190 זהו סדר לימודם של בני תימן בערב לאחר תפילת ערבית: שניים שלושה קטעים מספר "עין יעקב" לר' יעקב אבן חביב, ושלוש הלכות משולחן ערוך למרן ר"י קארו.

191 אברהם בדיחי (1849-1939), חזן ותלמיד חכם, בעל ממון רב. שימש גזבר ההקדש בראשית המאה העשרים.

אלעזריי. וכתבו להם, וחתמו כולם, והסמיכו אותם. ויצאו. ויח"ק ויחיא אביץ' קיבלו עליהם וחתמו. וקבלו שיכנסו ביום ש"ק לבתי כנסיות, ויכריזו שהם טועים. ומעכשיו כמנהג אב"ו בכל ענין.

ר' אברהם בדיחי

וביום ה' נתקבצו ראשי עם והרבנים לעשות שלום ביניהם ולעשות סדר המפתב¹⁹² להודעת כלל הציבור איך יתנהגו עמהם מעכשיו, ואיך יושלם שלום בינם ובין כל הקהל. ואמרו הרב יח"ק ויחיא אביץ', שיכתבו לכל עיר ועיר שהם לא דיברו נבלה בישראל, ולא בספרי הקבלה והזוהר. ולא אמרו שאבותינו טועים ולא אמרו שכל עם קודש משרכין, ולא אמרו שכל הקורא בקבלה הרי הו[א] מין וצדוקי, ולא הלעיגו על המנהגים, לא הם ולא תלמידיהם, אלא להר"ע¹⁹³ דיברו הקהל עליהם, וכתבו עליהם שקר וכזב, והם צדיקים נבונים וחכמים: מורים הלכה ופוסקים ומרביצים תורה ומלמדים כדת משה וישראל, ישרים ותמימים. וכתבו להם נוסח המכתבים כאשר הם רוצים, כחפצם וכרצונם, שלא יחסר כבודם.

ותבעו את הרב יח"ץ לחתום להם בכל אלו המכתבים, ולשלוח אותם בכל עיר ועיר. ויהיו כלל כל הקהל כוזבים והמה ישרים. ענה הרב יח"ץ ואמר: איני יכול לחתום על אלה בדריכם; ואיך הי[א] תשובתכם – הכול זועקים מכם וממעשיכם, החיים והמתים. ועכשיו אכניס את צוארי לתוך כבשן האש, ואכנס בגיהנם בשביל כבודכם?! וכבוד התורה וחכמיה ומקימיה, מימות משה ועד עתה, וכל הקהל וכל ישראל שבכל ארבע פינות העולם עתידים לעמוד לדון אתכם, אם לפני ב"ד שבארץ, בין בפני ב"ד של מעלה. ומה יאמרו לי? הקל שבהם יאמר: אם יש דין אין דין, ואם אין דין יש דין.¹⁹⁴ ועתה אהיה כופר בעבורם. והיכן הי[א] תשובת המשקל?¹⁹⁵

192 בית הספר.

193 להר"ע – הנוטריקון מלמד על הסתייגות הכותב מדבריהם.

194 יסוד המאמר בדברי חז"ל (תנחומא בובר משפטים, ד): אם יש שופט אין משפטים, כי הוא דן בכולם. ואם אין שופט, המשפטים נערמים ללא פסיקה ופתרון.

195 תשובת המשקל – תשובה שקולה ומדויקת.

ובס' ויקהל (שמות לה) הכניסו לבתי כנסיות את המכתב, וכך הו[א] סדרו: דעו נא, רבותי, שכך גזר אלמאם, שכל ישראל יתנהגו כמנהג אבותי הראשונים, בכל ענין, ולא יחסרו אפי' אות א'. ויעסקו בס' הזוהר כנהוג, כי לא מצא בו שום דופי, כמו שאמרו. ומי שמשנה ממנהג הקדום יחוש לעצמו, למשפט אלמאם. ודעו, שהרב יח"ק ויחיא אביץ תהיו עמהם כבתחלה תכבדוהם,¹⁹⁶ והנשים אל יהו פרוצות ברחובות ושלום. ב"ד.¹⁹⁷ מי יגלה עפר מעיני הרבנים הגבורים המקנאים קנאת ה' ב"ה, וקנאת תורה וחכמיה. אוי שכך עלה בימינו ככה. אוי לדור שעלה בימיו ככה. ובוהו הס' ביום ש"ק¹⁹⁸ ובית הכנסת של בית אלמסורי מליאה עד החצר, מרוב תשוקת מעט מההמון ומדרדע להרב יחיא אביץ, כי מפיו הם חיים. וי. ובו הי[א] תשובתם תשובת המשקל.¹⁹⁹ ועומדים על סברתם וטעותם, ואומרים: יבוא זמן ותתחדש המלכות באומה אחרת, ואז נעשה חפצינו ונקנא קנאתינו ונאבד כל ספרי הזוהר וכיוצא, ונעמוד להרב יח"ץ עד לחייו,²⁰⁰ ולכל הנלוים אליו, כי לא הלכו בדרכם וטעותם. והולכים הרב[נים] יח"ק ויחיא אביץ, כדרכם וכמנהגותיהם. יח"ק בבית כנסת בית אלכסאר עוסק ודורש בכל לילה. ומעט מהמון העם מתקבצים לפניו ללמוד כמנהגו. ויחיא אביץ בבית הכנסת אלמסורי, כולם דרדע לפניו ללמוד כמנהגו. וכן סדר התפלה כמנהגו בחסרונו עומד. ולא חזר בו כלל. והרב יח"ץ הי"ו בא בש"ק לקבוע עצמו בבית כנסת של הרב יחיא הלוי זת"ל.²⁰¹ ועדין הדבר מונח עד שתבוא תשובה מאת אלמאם, ועד ביאת השלוחים. ונראה מה יהיה.

ועוד אספר לך²⁰² מתשובות רצ"א אצל אלקאצ"י, שכל השירים של הרב מ"ו שלום אלשבזי זת"ל וכיוצא, כולם הבלים. והרב אהרון אלכהן הי"ו הולך לבתי משתאות ומזמר בהן לחושק וחשוקתו, להרהר בהן ובפעולתם לעאשק ומעשוק.²⁰³ ומלגלג רצ"א ואומר שהן גשמיות ואין ברוחניות שום דבר, וכולן שחוק וטפשות, ח"ו. לפי שהוא מכחיש בכל סודי התורה.

ואגיד לך אחי, כי כך סיפרו לי קצת מתלמידיהם, שלא עמדו להכחיש דברי הקבלה, ולעשות המחלוקת הזאת, כי אם בעבור הרב יח"ץ שנתעלה יותר מהרב[נים] יח"ק ויחיא אביץ, אצל כל ישראל, בכל ד' פנות העולם, ודבריו מקובלים אצל שרי המלכות, והם אינם נחשבים כלום לנגדו. וכן פירות השחיטה²⁰⁴ לו לבדו ושררות השחיטה, אין לאחר רשות לשחוט מבלתי רשותו. והרב יח"ץ היה נותן להם מפירותיה צרכי השבת²⁰⁵

196 תכבדום (על פי הערבית).

197 בית דין. והם החתומים על המכתב.

198 ובוהו הס' ביום ש"ק – ובוהו הסדר, דהיינו פרשת השבוע, וביום שבת קדש.

199 תשובה שקולה ומדודה. לשון אירוניה.

200 ונעמוד וכו' – הכוונה, נרד לחייו.

201 זכותו תעמוד לנו; ואולי "לעד".

202 אספר לך – הפנייה חוזרת לאחיו ר' אברהם, מזמין האיגרת.

203 לעאשק ומעשוק – לחושק וחשוק.

204 הכנסות השחיטה הציבורית בקהילת צנעא.

205 מההכנסות היה מפריש לעניי הקהילה לקנות צרכי שבת.

בדרך מתנה וכבוד. וחפצם לשררות וכבוד בעיני ההמון, ואמרו: כיצד יהיה התלמיד גדול ומקובל יותר מהרב?²⁰⁶ וכיצד יהיו דבריו נשמעים בעיני כל. ומשבחים אותו אף הגוים וכל השרים, בין זדים בין תוגרמים,²⁰⁷ והמה לא נזכרים כי אם בבכנ"ס שלהם, בעת לימודם, בעיני המון עם אשר אצלם לבד. ואם יתקבצו בעת בקשת רחמים, כולם חפצים בו. והם אינם נזכרים. וכיצד שמעם מפי הקהל, כשיאמרו אלמלא השאיר לנו הב"ה את הרב יחי"ץ הי"ו, חליפת הרב אברהם צאלה²⁰⁸ ות"ל היינו כצאן לטבח, כצאן שאין להם רועה. ובעבור אלו וכיוצא, עמדו והשתדלו לעשות להם תלמידים דרדע, ולהרבות להם שגינות וטעות ומל[א]ן את אונם חטאים נפשעים, בקושיות ע"ה²⁰⁹ כקורח וכעדתו, טלית שכולה תכלת וכו'.²¹⁰ ואלו התחילו להקשות להם, והמה עמי הארץ. מהו זה שני נעשה אדם בצלמנו כדמותינו,²¹¹ וכן כל כיוצא בזה, מן התורה ומן הנביאים. ואמרו להם: וכי יש לו דמות? ויש זויין? ויש או"א?²¹² וכן כולם. והכניסו להם דרך הכפירה וההכחשה, בגשמיות אלו הדברים, עד שגמרו וידעו שכבר נכנסה בהם רוח סט"א.²¹³ ומיד אמרו להם: רצוננו שנחזיר כל ישראל לאמת, שלא יהיו בטעותם אחר ספריהם ואחר אבותיהם אשר לא נתנו דעת ולא הבינו ולא חקרו אחר הידיעה האמיתית. ענו ואמרו: טוב, ואולי נזכה להכריע את כל ישראל אחרינו, ונזכה. אמרו להם: מעכשיו כל א' וא' מכם ינהיג את הקרוב לו, כמנהג הזה. ואז הן יתפשט הענין, ומאחד לאחד, עד שיתקיים "ומלאה הארץ דעה" (ישעיהו א, יט) על ידינו. וזו מצות עשה אנחנו עושים, וכך נעשה. וזו הסבה בעבור ג' דברים: הקנאה, והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם ב"מ.²¹⁴

וביום ד' ה' בניסן ברכ"ה²¹⁵ באו שני הרבני' שלוחי הרב יחי"ץ יצ"ו ורצ"א אלצארום ואבשלום אלמשרקי מאצל אלמאם לעיר צנעא. ופני השלוחים כמנהגם, ופני רצ"א וחבירו כשולי קדירה. ובאו להקביל פני רבם רצ"א כל דרדע לביתו בשמחה רבה. ועמה דאגה כי לא נעשית להם עצתם ומחשבתם הרעה, בעיני אלהים ואדם. וכולם אומרים זה לזה: יבוא זמן וימלאו מבקשם והב"ה יפר עצתם. ומחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה. והלכתי אצל הרבנים השלוחים ושאלתי אותם על כל ענין, וסיפרו כל המאורע באמתות, לא יותר ולא חסר. ודברי אמת נפרים. שכשנכנסו אצל אלמאם ארבעתם שאל אותם

206 התלמיד – הרב יחיא יצחק; הרב – ר' יחיא קאפח.

207 זדים – מוסלמים, הנמנים עם כת הזיידין; תוגרמים – תורכים.

208 ר' אברהם צאלח היה מנהיג הקהילה לפני ר' יחיא יצחק.

209 עמי הארץ.

210 רמז למעשהו של קורח, שהלביש את בני עדתו טליתות שכולן תכלת, והתגרה במשה בענין חיוב הטליתות בפתיל תכלת (במדבר רבה יח; תנחומא קרח ד).

211 נעשה אדם וכו' – נאחזו בלשון רבים, כדי לנגח את המאמינים הסבורים כביכול, שיש אלוהיות הרבה.

212 זכר ונקיבה; אבא ואמא.

213 סטרא אחרא. כינוי הקבלה לשטן ולטומאה.

214 בר מינן; ישמרנו ה'.

215 ברכ"ה – לשטרות; תרע"ד ליציירה.

תחלה: מה אתם מבקשים? והשיב רצ"א: הרב יחי"ץ הי"ו בזה בנו, ומנע אותנו מעסק תורתינו, ומסר אותנו למלכות ואסר אותנו בבית האסורים, והקהיל קהלות עלינו.²¹⁶ והשמיע עלינו, שאין אנו הולכים ביושר ככל ישראל. והשיב אלמאם לשלוחים: השיבוהו. והשיבו: אינם הולכים כמנהג כל הקהל, מחסרים את סדר התפלה הקבועה, מהתלים במנהג אבותי. השיב אלמאם לרצ"א: במה אתם עוסקים? ענה רצ"א: עסקינו בס' הרמב"ם וגמרא. אמר לו: וספר הזוהר אתה עוסק בו? אמר לו: לאו. איני יכול לעסוק בו, כי הו[א] אומר כמה גשמיות בבורא. השיב לו אלמאם: אם כן לדברייך כל התורה בגשמיות מדברת – הלא אמרה התורה "בני בכורי ישראל" (שמות ד, כב), וכן "נעשה אדם בדמותנו" (בראשית א, כו). וכן בנביאים ובכתובים כמה ענינים. וכן מ"ש²¹⁷ דוד המלך במז[מור] "למנצח רחש" וכו'²¹⁸ – מה ענין אלו? השיב רצ"א: מה שני' בזה המז' הן גבי חתן וכלה לשמח אותן. השיב לו אלמאם: לאו, כולן רוחניות, בלא גשמיות, וכולן "הנסתרות" (דברים כט, כח) נאמר בהן. ואם תקשה באיזה קושיא מקושיית ע"ה, ח"ו²¹⁹ יהיו הכל הבל וריק, ודתיכם כהבל, ויותר דמכם אצלינו, ונאבד ח"ו כל הנק[רא] בשם עברי. אבל דע לך, שאם דברי הזוהר אינו לפניכם,²²⁰ כן ס"ת כמותו. וח"ו יבטלו הכל. אבל דעו לכם, מעכשיו תבינו וחזרו מדרכיכם, ולכו בדרכי אבותיכם ואל תשנו דבר. וזו תהיה התראה. ומי שיחזור לאלו הדרכים וכיוצא, אפי' משנוי מנהג, כגון כסא ושולחן והתולים על איזה חכם מהמקובלים או דרשנים, ויביא הרב יחי"ץ מכתב לידי פ'לוני' עשה כך וכך, 'יהיה מי שיהיה, אני אעשה בו דינים קשים, עד מות. ואני פטור מכל עונש. ומע[כ]שיו תלכו בדרכי הרב יחי"ץ. וכל מה שהדריך אתכם ומה עוסק²²¹ תלכו אחריו, ואל תמרו את פיו לעולם. ומצד אלו רבניכם יח"ק ויחיא אביץ' מה שהיה להם מקדם עתה יהיה להם: אם ממשמרת השחיטה אם כיוצא בה. מה שכבר נהגו בו יחזור להם, ובלבד ילכו בדרכי הרב יחי"ץ, ולא ימרו פיו. וכולכם מוכרחים להגות בס' הזוהר, וכיוצא. וכל המנהגים, בלי שום שנוי. ומאחר שיקבלו עליהם רבניכם וחביריכם כל זה, אני אתן לכם רשות לילך לבתיכם. תמתינו, ואני אכתוב להם ונראה מה יהיה. ונתעכבו עד שבאו תשובות מאת אלקאצ"י יחיא אלחותי. וחזר אלמאם ושאל אותם: כמה מדרשים מחודשים יש לכם? אמרו לו: ה' הם. השיב להם: כולן יבטלו. וילכו בבתי כנסיות עם כלל הקהל. וקיבלו עליהם כל מה שגזר אלמאם באהבה רבה.

ואחר ב' חדשים נתן להם רשות לילך לבתיהם. ודע שבש"ק ס' צו (ויקרא ו) נתארחנו בבית מצות מילה, ונתארחו אצלם לרוב, וקיימנו שבת כראוי כנהוג עד שגמרנו מלסעוד. פתח פיו הרב יח"ק ודרש קודם בהמ"ז²²² כנהוג. ואמר שצריך בן אדם ליחד השם שהוא

216 והקהיל וכו' – גייס את הציבור נגדנו.

217 מה שאמר.

218 הכוונה לכתוב "על כן משחך אלהים" (תהלים מה, ח).

219 עם הארץ חס ושלום.

220 אינו לפניכם – אינו מקובל עליכם ואינכם הוגים בו.

221 הכוונה לספרים שהוגה בהם בעסק התורה.

222 ברכת המזון. מנהג בני תימן לומר דברי תורה לפני ברכת המזון ("קישור" בלשונם).

הקצב יוסף נחום ומשפחתו

א', ודעו שאין שני ואין שלישי אלא אחד, וצריך כל א' ליחדו כראוי. זהו טעמו. עתה הודיע לנו שהשם א', לפי שבחשבו שאין לנו ידיעה שהוא אחד, ואף אבותינו, עד שבא הו[א] וידע והודיע אלהותו ית'. הרי שבא קודם אב' אבינו אפשר ונגנו, ועתה נתגלה.²²³ על דרך שאמר בנו: אם אין קאפח אין תורה,²²⁴ כי מפיו נתנה ח"ו חלילה.²²⁵ ומאותו זמן ואילך לא החזירו שום דבר או מנהג או עסק תורה, קבלה וסוד, אלא הולכים אחר עצת יצרם ומתקבצים לבית כנסת אלמסורי אצל רבם המטעה אותם העיקרי והנסמכים בו יותר מהרב יח"ק. והו[א] הרב שלהם יחיא אביץ, אשר המה שותים מי המרים יהיה להם בעוה"ז ולעוה"ב ממנו,²²⁶ אוי. ומהדרים אותו בעת יציאתו מבהכנ"ס והולכים עמו אל פתח ביתו. כמו שהולכים אמוה"ע²²⁷ אחר שריהם. והו[א] מתגאה בעצמו וחושב: ומי כמוני איש משכיל. איש טפש. [וארך הדבר] משך י' חדשים. ואח"ך חישבו מחשבות, ואסרו[ן] על עצמם שחיטת הרב יח"ץ הי"ו. ונדבק להם יוסף נחום, קצב להם בחשאי. ושחט להם יח"ק, עד שנתגלה קלונם לעין כל. וקמו הרב יח"ץ וחביריו וכל הקהל

223 כוונת הכותב: כיוון שאברהם אבינו הוא שהפיץ בעולם את האמונה באל אחד, הרי שהרב קאפח קדם לו ונגנו. וכמוכן שהדברים נכתבו בנימה אירונית.

224 ראו לעיל, ליד הערה 77.

225 חס וחלילה.

226 ממנו – חוזר לימי המרים" (לשון יחיד בעקבות הערבית).

227 אומות העולם.

הקדוש, ועשו ערצי־חאל²²⁸ למלכות. ועשו מה שעשו. וירד א' מהקצינים²²⁹ של גוים אצל הקהל, וכולם מתקבצים לב' כנסיות: של בית צאלח ושל בית אלאצטא. ואמר להם: במה²³⁰ אתם רוצים לשחוט לכם: יח"ק, או הרב יח"י? וענו כולם בקול גדול: איסור חמור גמור עלינו שחיתת יח"ק כנבלה. ונעשה לו ביוזון גדול מכל פה, קטון וגדול. אחר זה קמו ונתנו כמה שחדים לבעלי שררות, ויתנו להם רשיון שישחטו להם לבדם כמבורכים²³¹. ונתנו להם רשיון מעט. והמה ברשעם עשו הרבה לעיין כל בשוק. והקהל ע"ק²³² המתינו להם כמו שבועים ועשו מכתב למלכות וירדו משרי המלכות לשמוע מפי הרי"ץ²³³ וכל עיני העדה. ונתקבצו לבית כנסת בית צאלח יום הו[א] ט"ז בחודש טבת בש' ברכ"ז²³⁴ והיביאו את יח"ק ואת יחיא אבי"ץ. וענה יח"ק: עד כאן. ומכאן ולהלאה כולנו אחים, כולנו ביחוד השם א'. וזוהי תשובתו ווידויו. וענה יחיא אבי"ץ: דעו לכם, שרים, זה הסוד אלי יסמוה אלעלם אלאלאהי מא יגוז ולא יחל לאחד יקרא פיה אלא ב' ג' אחבאר כבאר שיבאת. גיר דאך מא יחל.²³⁵ ומיד ענו כמה מהקהל והושיבו אותו²³⁶ והכלימוהו, ונתנו עדים זקנים מגדולי עה"ש ב"ה.²³⁷ והלא אבו, זקנים וקטנים ובחורים. ועד עתה בכל המקומות עוסקים בהן ביום ובלילה ובש"ק וביו"ט,²³⁸ ובכל זמן בכל בתי כנסיות. ונעשו פניו כשולי קדרה. והכריחו אותו בעל כרחו לקבל עליו, והעמידו ג' ב"ד הרי"ץ והרא"ה²³⁹ והרי"ק, בתנאי שיחזירו כל דבר על מתכנתו בכל המנהגים.

228 ראו לעיל, הערה 89.

229 הקצינים – משופטי הדת (קאצי בערבית). שגור בפיהם של בני תימן.

230 צ"ל "במ"י".

231 כמבורכים – כמנודים ומוחרמים. לשון סגי נהור.

232 עדת קודש.

233 הרב יצחק.

234 ברכ"ז לשטרות – תרע"ו ליצירה (1916).

235 אלי יסמוה וכו' – שקוראים לו המדע האלהי, אסור ואין היתר לשום אדם לקרוא בו זולתי שניים

שלושה חכמים, גדולים וזקנים. זולת זה אסור.

236 והושיבו אותו – ענו לו (בעקבות הערבית).

237 עדת ה' ברוך הוא.

238 ובשבת קודש וביום טוב.

239 ר' אהרן הכהן.

ביבליוגרפיה נבחרת

- אמונת ה' – ירושלים תרפ"ז. בראשו: פתשגן הכתב ופסק דין של רבנו הראי"ה. זמן כתיבתן של האיגרות הוא תרע"ד, תרפ"ו.
- העתק פסק דין האמאם והשופט השלישי בעניין המחלוקת – שבות'תימן, תלאביב תש"ה, עמ' 223-226.
- יחיאל חבשוש, שני המאורות הגדולים, תלאביב תשמ"ז. תולדותיהם ופעילותם של ר' יחיא קאפח ור' יחיא יצחק.
- יוסף טובי, "הדים לוויכוח על הקבלה בספר 'עץ חיים' לרבי סעדיה נדאף (צנעא תרפ"ו)", מחקרים בלשון העברית ובמדעי היהדות, בעריכת אהרן בן־דוד ויצחק גלוסקא, ירושלים תשס"א, עמ' 105-118.
- , "הפעילות להקמת מערכת חינוך מודרנית ביהדות תימן באספקלריה לתמורות המדיניות והחברתיות", מקדום ומים ג (תש"ן), עמ' 115-147.
- מגן וצנה – (חמ"ד, תשמ"ג). דברי פולמוס נגד מתנגדי הקבלה מקרב יהודי תימן. רוב החומר הוא תצלומים של ספרות שנדפסה בעבר בתקופת המחלוקת, תרע"ג-תרצ"ו.
- יהודה ניני, "מיוסף הלוי ושליחותו לגילוי כתבות שבאיות ועד מחלוקת 'עקשים ודרדעים' בשנת תרע"ד", יהדות'תימן, ירושלים תשל"ו, עמ' צה-קיג.
- , "פולמוס מעניין וויכוח עקר על חכמת הקבלה בין חכמי תימן בראשית המאה", מיכאל יד (תשנ"ז), עמ' רטו-רמג.
- אהרן צדוק, "ר' יחיא קאפח ז"ל: תקופתו ומפעלו", שבות'תימן, עמ' 166-175.
- משה צדוק, יהודי תימן – תולדותיהם וארחות חייהם, תלאביב תשכ"ז, עמ' 113-140.
- , "ניצני 'השכלה' בתימן", דבר, 30 ביולי 1954.
- יחיא קאפח, "א – אגרת להראי"ה קוק; ב – קטעים מאגרותיו", שבות'תימן, עמ' 215-231.
- , "אגרת מענה מהרב יחיא קאפח ז"ל להראי"ה קוק ז"ל, טו אלול תרצ"א", שבות'תימן, עמ' 215-222.
- , דעת אלקים, ירושלים תרצ"א.
- , מלחמות השם, ירושלים תרצ"א.
- , עמל ורעות רוח, וחרמות ותשובתם: מאורעות ירושלים ותימן בשנת תרע"ד, תלאביב תרפ"ו.
- יהודה רצהבי, "דרדעים", עדות א, ג (תש"ו), עמ' 165-180.
- חיים שרעבי, "פרקים מפרשת 'דור דעה'", שבות'תימן, עמ' 198-211.

